

Auloedi et citharoedi (Cic. Mur. 29)

1. Kr. e. 63-ban a 62-es esztendőre L. Licinius Murenát és D. Iunius Silanust választották meg consulnak, rajtuk kívül azonban még L. Sergius Catilina és S. Sulpicius Rufus, korának legkiválóbb jogtudósa is pályázott e tisztségre. M. Porcius Cato a választás előtt nyilvános ígéretet tett, hogy sógorát, Silanust kivéve bárki nyerje is a választást, ambitus (választási vesztegetés) miatt fog ellene vádat emelni,¹ amely – a későbbiek során beváltott – fenyegetés elsősorban az összeesküvést szító Catilina ellen irányult,² ám a Silanusszal együtt megválasztott Murenát is érintette. A választás egyik vesztese, Sulpicius pedig már a kampány során bizonyítékokat kezdett gyűjteni riválisainak törvénybe ütköző üzérkedéseire vonatkozóan.³ A consul designatus elítélése természetesen nem csekély mértékben megingathatta a res publica stabilitását,⁴ azt viszont, hogy a Cato és Sulpicius által kezdeményezett vád⁵ messze túllépte a res publica számára magában rejtett veszélynek a „szokásos” mértékét, a 63-as év eseményei, különösképp a Catilina-összeesküvés⁶ indokolták.

Cicerónak mint Murena védőjének⁷ igen kényes feladatot kellett tehát magára vállalnia: az állam biztonságának megőrzése érdekében személyes jóbarátjával, Sulpiciusszal szemben kellett megvédenie Murenát, és bebizonyítani, hogy az utóbbi valóban méltóbb a consuli tisztségre, mint Sulpicius. Ugyanakkor nem intézhette támadását nyíltan Sulpicius ellen, hiszen nem kívánta őt magától elidegeníteni, akinek kiváló tehetségével és felkészültségével maga is tisztában volt.⁸ A következő taktikát választotta: a két fél személye helyett azok hivatását hasonlította össze,⁹ vagyis a jogtudósi pályát a hadvezérivel, illetve a szónokival.¹⁰ A mér-

leg természetesen – miként ezt a politikai helyzet is megkívánta – az utóbbiak javára billent.

2. Ezen összevetés során megjegyzi, hogy nem csupán a katonai érdemet kell iurisprudentia fölé helyezni, hanem az ékesszólás művészetét is.¹¹ Továbbá kijelenti: *Itaque mihi videntur plerique initio multo hoc maluisse, post, cum id adsequi non potuissent, istuc potissimum sunt delapsi. Ut aiunt in Graecis artificibus eos auloedos esse qui citharoedi fieri non potuerint, eos ad iuris studium devenire.*¹² Azaz: így hát számomra úgy tűnik, hogy kezdetben a legtöbben inkább ezt¹³ akarták, később pedig, mivel ezt nem voltak képesek elérni, főképp ahhoz¹⁴ sülyedtek alá. Miként a görög művészekről mondják, hogy azok lettek fuvolások, akik nem tudtak kitharán játszani, akként mi is úgy véljük, hogy akik nem lettek szónokká, azok fanyalodtak a jogi tanulmányokra.¹⁵

Állítását tehát egy, a görög zenei életből vett példával is alátámasztja, amit Quintilianus idéz a hasonlatnak mint stílusesszököznek a tárgyalása során.¹⁶ A hasonlat kiválóan alkalmas a dolgok megvilágítására, a hasonlatok egyik része a tények megerősítésére szolgáló bizonyítékok közé sorolható, másik része pedig a képszerű kifejezést szolgálja.¹⁷ Ennek során vagy a hasonlatot követi a hasonlított dolog, vagy fordítva.¹⁸ A hasonlat igen célszerű fajtája az önmagában visszatérő hasonlat, a redditio contraria, amely visszatérés a szembeállított utótagban jelenik meg, minthogy a tagjai kölcsönösen megfelelnek egymásnak.¹⁹

A szentenciaszerű fordulat,²⁰ mely szerint azokból lett auloedus illetve iuris consultus, akiket tehetségük nem jogosított fel arra, hogy citharoedusszá illetve oratorrá

váljanak, azt sugallja, hogy miként a fuvola-játék elmarad a kitharajáték mögött, ugyanúgy a jog művelése is alacsonyabb rendű az ékesszólásnál.²¹

Az aulos (latinul *tibia*) az ókor legáltalánosabban elterjedt fúvós hangszere²² volt, amelynek számos válfaja létezett (pl. a lyd és a phryg fuvola),²³ az ábrázolásokon mindig páros csöként jelenik meg, kedvelt hangszere volt a Dionysos-kultusznak és a lakomáknak.²⁴ A kithara húros hangszer, általában a lyrának a hivatásos muzsikuskok által használt, négyzetes alapú fajtáját nevezték így.²⁵

E szöveg hely kapcsán félrevezető MacDonald értelmezése, amely szerint az auloedi azokat jelöli, akik „a fuvolához énekelnek”, szemben a lyrához éneklő citharoedivel.²⁶ A kitharán játszó művész a hangszeres játékkal egyidejűleg énekelhetett egyazon időben.²⁷

Az emberi elme sokoldalúságáról Quintilianus példaként említi, hogy a kitharán játszó egyszerre ügyel a szövegre, a dallamra, a sokféle hangnemre, egyes húrokat jobbjával kell pengetnie, másokat baljával kezelnie, közben pedig a lábával kell a takust vernie.²⁸

A kitharát az aulosnál magasabb rendűnek ítélő nézettel számos helyen találkozhatunk. Alkibiadész nem volt hajlandó megtanulni fuvolán játszani,²⁹ mert azt szabad emberhez méltatlannak tartotta, ugyanis a fuvolajáték eltorzítja az ember arcvonásait, s míg a lanton játszó énekelhet és szavalhat is a zenélés közben, addig ezt a fuvolás nem teheti meg.³⁰ Platón száműzni kívánta államából a fuvolát, s csak a lyrát és a kitharát ítélte hasznos hangszernek.³¹ Hasonlóan vélekedett Arisztotelész is.³² Az aulos csekélyebb értékét, illetve az ezt kimondó ítéletet támasztja alá Marsyas szatírnak, Kybelé istennő kísérőjének a története is. Eszerint kétágú sípon először Athéné játszott, ám a víztükörben meglátván képét észlelte, meny nyire eltorzultak vonásai az erőlködéstől,

elhajította a sípot, s megátkozta, aki azt felveszi. Ezt Marsyas szatír tette meg, s balgán versenyre hívta Apollónt, hogy az isten lant-, vagy az ő sípjátéka-e a szebb. A vetélkedésben alulmaradt, hiszen nem tudta énekét hangszerén kísérni; büntetésként Apollón elevenen megnyúzta Marsyast.³³ Ezzel szemben a kithara ura maga Apollón isten,³⁴ akitől lantos tehetségét Orpheus is kapta.³⁵

Mivel a citharoedusszal szemben jóval magasabb követelményeket állított már maga a hangszer is, így e művészeti ágban csak a valóban kiváló tehetségek érvényesülhettek, míg a kevésbé sokoldalú többség legfeljebb auloedus lehetett. Ezt állapítja meg Cicero a szónoki és a jogász pályatekintetében is; és valóban, a szónoki képzés jóval sokrétűbb, és a szónoktól elvárt ismeretek messze szélesebb körűek voltak, mint a jogász esetében.

3. A retorika elméleti alapjait Platón a Gorgiasban vetette meg, a Phaidrosban pedig a szónok teljeskörű képzettségének igényét fogalmazta meg. Ezek szerint az ékesszólás fő célja a rábeszélés, ennek pedig számos színtere van, így a törvényszék, a bulé, a népgyűlés, vagy akármely más gyűlekezet,³⁶ a retorika tehát a rábeszélés művésze,³⁷ azonban ily módon inkább hitet (*pistis*), semmint ismeretet (*epistémé*) közvetít.³⁸ Ez viszont nem jelenti azt, hogy a szónoknak nem kell bizonyos ismeretekkel rendelkeznie. A szónok minden tárgyról meggyőzőbben tud szólni, mint a szakember, azonban nem szabad visszaélnie hatalmával, pl. a szakemberek hitelének csorbításával.³⁹ Tudását tehát mind jóra, mind pedig rosszra felhasználhatja,⁴⁰ ezért különösen fontos, hogy pontos ismeretekkel rendelkezzen az igazságosra és igazságatlanra, a szépre és rútra, valamint a jóra és rosszra vonatkozóan.⁴¹ Filozófiai ismeretek nélkül senki sem lehet szónokká,⁴² hasonlóképp nem nélkülözheti a fizikára,

a lélek természetére vonatkozó ismereteket,⁴³ s jártasnak kell lennie a dialektikában is.⁴⁴

Cicero szerint csak az válhat tökéletes szónokká (*perfectus orator*), aki minden jelentős tudományterületet és művészetet ural,⁴⁵ és hangsúlyozza, hogy a szónoknak nem csupán a nyelvét kell köszörsülnie, hanem elméjét is meg kell terhelnie, és meg kell töltenie mennél több jelentős tudományterület vonzó és változatos bőségével.⁴⁶ Főként azonban a következő területek bírnak nagy jelentőséggel a szónok számára: a filozófia, hiszen senki nem tűnhetett ki anélkül, hogy a retorika elméletében, sőt minden tudományban ne mélyedt volna el,⁴⁷ a tökéletes szónokban megtalálható a filozófusok teljes tudásanyaga.⁴⁸ A szónoknak jártasságra kell szert tennie a történet-tudományban is,⁴⁹ különös tekintettel a hazai történelemre, ám nem szabad elhanyagolnia más hatalmas népek és királyok történetét sem.⁵⁰ Ezen kívül ismernie kell a civiljogot és a törvényeket,⁵¹ miként a köz-jog⁵² és az állami közigazgatás intézményeit⁵³ is.

Cicero értékrendjében az ékesszólás maga mögé utasítja a iurisprudentiát, amit kiválóan jellemez azon megállapítás, miszerint Sulpicius inkább akart a második tudományban első lenni, mint az előzőben második,⁵⁴ ezért választotta az eloquentia helyett a iurisprudentiát. A iuris consultus eredményesen működhet az ars oratoria ismerete nélkül, az orator azonban nem lehet híjával bizonyos jogi ismereteknek, tehát az ékesszólás jóval összetettebb mesterség, mint a jogtudomány.⁵⁵

Tény azonban, hogy Cicero elismeri barátjának és kortársának, Sulpiciusnak⁵⁶ szónoki képességeit is, s hogy az ékesszólás tudományából is elsajátított annyit, amennyi a civiljog védelmezéséhez és consuli méltóság elnyeréséhez elegendőnek bizonyult.⁵⁷

4. Ezek alapján legyen az adott iuris consultus – jelen esetben Sulpicius – bármilyen kiváló jellem, tevékenységének köre szűkebb, mint az oratoré, aki őt már foglalkozásánál fogva, amelynek művelésére amazzénál nagyobb tehetsége és szorgalma képesíti, maga mögé utasítja. A szónok tudja mindazt, amit a jogász, ám annál még jóval többet is. A jogász megállapíthatja ugyan kliensének jogi helyzetét, annak érdekeit érvényesíteni csak a szónok tudja.⁵⁸ A két hivatás művelőivel szemben támasztott követelményt Cicero még a pro Murena ugyanezen paragrafusában így fogalmazza meg: Etenim a vobissalubritas quaedam, ab eis qui dicunt salus ipsa petitur. Azaz: Töltekek ugyanis államunk egyfajta jólétét várjuk, a szónokoktól viszont magának annak üdvét. Mindez pedig egyértelműen alátámasztja azon az Oratorban olvasható nézetet, mely szerint a jogtudomány gyakorta rászorul az ékesszólásra, ami nélkül saját területét sem igen védelmezheti meg.⁵⁹

Jegyzetek

¹ Plut. Cato min. 21.3.

² Mur. 51.

³ Mur. 43–46.

⁴ Mur. 79. 82.

⁵ A perben Servius Sulpicius Rufus és Marcus Porcius Cato mellett vádlóként lépett fel az ifjabb S. Sulpicius Rufus és Caius Postumius.

⁶ A Catilina-összeesküvéshez bővebben lásd Havas L.: Cicero Catilina elleni első beszéde – Oratorio in Catilinam I. A szöveget gondozta, a bevezetést és a jegyzeteket írta Havas L. In *Auctores Latini*. I. köt. Budapest, 1966.

⁷ Cicero mellett Q. Hortensius Hortulus és M. Licinius Crassus látta el Murena védelmét.

⁸ A választás eredményétől függetlenül jól mutatja Sulpicius intellektuális fölényét

- az általa hátrahagyott 180 könyvből álló életmű az egyéniségét tekintve inkább színtelen Murena felett. (Vö. J. Adamietz: *M. T. Cicero – Pro Murena. Mit einem Kommentar von J. Adamietz.* Darmstadt, 1989, 19.)
- ⁹ Ehhez lásd Nótári T.: *Studiorum atque artium contentio* (Cic. Mur. 22–30.). *Aetas*, 1999, 1–2. sz. 224–243.
- ¹⁰ Az összehasonlítást a jogtudósi és a hadvezéri pálya között kívánta megtenni, azonban többször áttér a hadvezéri pálya példájáról a szónoki tevékenységre, lévén számára e hivatás jóval nagyobb mélységiben ismerős.
- ¹¹ Mur. 29. Quapropter non solum illa gloria militaris vestris formulis atque actionibus anteponda est verum etiam dicendi consuetudo longe et multum isti vestrae exercitationi ad honorem antecellit.
- ¹² Cicero műveit a következő kiadás alapján idézzük: *M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia.* Recognovit C. F. W. Mueller, Lipsiae, in Aedibus B. G. Tebnerii, 1903.
- ¹³ Ti. az ékesszólást.
- ¹⁴ Ti. a jogtudományhoz.
- ¹⁵ Vö. Nótári: i. m. 241.
- ¹⁶ Quint. 8.3.79. Redditio autem illa rem utramque, quam comparat, velum subiicit oculis et pariter ostendit. Cuius preclara apud Vergilium multa reperio exempla, sed oratoriis potius utendum est. Dicit Cicero pro Murena: Ut aiunt in Graecis artificibus eos auloedos esse, qui citharoedi fieri non potuerint: sic nos videmus, qui oratores evadere non potuerint, eos ad iuris studium divertere.
- ¹⁷ Quint. 8.3.72. Praeclara vero ad inferendam rebus lucem repertae sunt similitudines; quarum aliae sunt, quae probationis gratia inter argumenta ponuntur, aliae ad exprimendam rerum imaginem compositae.
- ¹⁸ Quint. 8.3.77. In omni autem parabole aut praecedat similitudo, res sequitur, aut praecedat res et similitudo sequitur.
- ¹⁹ A hasonlathoz bővebben lásd J. Martin: *Antike Rhetorik.* München, 1974, 254.; M. McCall: *Ancient Rhetorical Theoris of Simile and Comparison.* Cambridge, 1969, 222. sqq.
- ²⁰ A. Otto: *Die Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten der Römer.* Leipzig, 1890, 46.
- ²¹ J. T. Ramsey, Cicero pro Murena 29: the orator as citharoedus, the versatile artist, *Classical Philology* (79) 1984, 221.
- ²² Az antik zenéről áttekintést és általános bibliográfiát ad Kárpáti A.: *Antik zene. In Bevezetés az ókortudományba.* I. köt. Agatha II., Debrecen, 1996, 223.
- ²³ A fuvola fajtáiról és azok jellegzetességeiről lásd v. Jan, Aulos, RE II. 1896. col. 2416. sqq.
- ²⁴ Kárpáti 246.
- ²⁵ Kárpáti 245.
- ²⁶ Cicero in twenty-eight volumes, X., pro Murena with an English translation by C. MacDonald, London, 1989, 223.
- ²⁷ Ramsey 222.
- ²⁸ Quint. 1.12.3. An vero citharoedi non simul memoriae et sono vocis et plurimis flexibus serviunt, cum interim alios nervos dextra percurrunt, alios laeva trahunt, continent, praebent, ne pes quidem otiosus certam legem temporis servat et haec pariter omnia?
- ²⁹ Plac. Alcib. I. 106 c.
- ³⁰ Plac. Alcib. 2.5.
- ³¹ Plat. resp. III. 399 d-e.
- ³² Arist. Pol. VIII. 1341 a-b.
- ³³ R. Graeves: *Görög mítoszok.* I. köt. Budapest, 1981, 105. sq.
- ³⁴ Albert, Kitharódia, RE XI. 1921. col. 534.
- ³⁵ Vö. pl. Pind. Pyth. IV. 176.
- ³⁶ Plat. Gorg. 452. c.
- ³⁷ Plat. Gorg. 453 a.
- ³⁸ Plat. Gorg. 554 c.
- ³⁹ Plat. Gorg. 455 d – 457 c.
- ⁴⁰ Plat. Gorg. 456 c.
- ⁴¹ Plat. Gorg. 459 d.
- ⁴² Plat. Phdr. 261 a.

- ⁴³ Plat. Phdr. 270 c–d.
- ⁴⁴ Plat. Phdr. 265 d.
- ⁴⁵ De or. I. 20. Ac mea quidem sententia nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarium atque artium scientiam consecutus.
- ⁴⁶ De or. III. 121. Non enim solum acuenda nobis neque procudenda lingua est, sed onerandum comendandumque pectus maximarum rerum et plurimarum suavitate, copia, varietate.
- ⁴⁷ De or. I. 5. Illud autem est huius institutae scriptionis ac temporis, neminem eloquentia non modo sine dicendi doctrina, sed ne sine omni quidem sapientia florere umquam et praestare potuisset.
- ⁴⁸ De or. III. 143. In oratore perfecto inest illorum (scil. philosophorum) omnis scientia.
- ⁴⁹ De or. I. 201. Quam ob rem existimem... monumenta rerum gestarum vetustatis exempla oratori nota esse debere.
- ⁵⁰ Or. 120. Cognoscat etiam rerum gestarum et memoriae veteris ordinem, maximae scilicet nostrae civitatis, sed etiam imperosorum popularum et regum illustrium.
- ⁵¹ De or. I. 18. Neque legum ac iuris civilis scientia negligenda est. I. 159 perdiscendum ius civile, cognoscendae leges.
- ⁵² De or. I. 159. Senatoria consuetudo, disciplina rei publicae, iura sociorum, foedera, factiones, causa imperii cognoscenda est.
- ⁵³ A perfectus orator képzéséhez lásd K. Barwick: *Das rednerische Bildungsideal Ciceros*. Berlin, 1963, 14. sqq.
- ⁵⁴ Brut. 151. Videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse quam in prima secundus.
- ⁵⁵ Nótári 230.
- ⁵⁶ Brut. 150. Aetates nihil aut non fere multum differunt.
- ⁵⁷ Brut. 155. Ex altera tantum assumere, quantum esset ad tuendum ius civile et ad obtinendam consularem dignitatem satis. Megjegyzendő, hogy a Quintilianus által gyakran említett három beszédéről (10. 1. 116., 10. 7.30.) és görögökről készített fordításairól (10.5.4) ismert S. Sulpicius a iuris consultus Sulpiciusnak, Cicero kortársának a fia. Vö. R. Syme: *A great orator mislaid*. The Classical Quarterly. 1981, 421. sqq.
- ⁵⁸ Ramsey 224.
- ⁵⁹ Orat. 141. Quae quidem ipsa (scil. iuris scientia) auxilium ab eloquentia saepe peteret, ea vero repugnante vix suas regiones finesque defenderet. E gondolatot idézi a mai jogtudomány és a modern retorika vonatkozásában Papp I.: *Költői minták használata a perbeszédben*. Acta Iur. et. Pol. Szeged, Tom. 55. Fasc. 20. Veres J. Emlékkönyv p. 246.

